

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Het paviljoen van porselein : Nederlandse literaire chinoiserie en het westerse beeld van China (1250-2007)

Pos, A.

Citation

Pos, A. (2008, June 24). *Het paviljoen van porselein : Nederlandse literaire chinoiserie en het westerse beeld van China (1250-2007)*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/12985>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/12985>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

9. DE DRAAK ONTWAAKT (1989-2007)

9.1. NA TIANANMEN

Het Tiananmen-incident sloeg een diepe bres in de Chinese betrekkingen met het westen en betekende een vette streep door de rekening van het succesvolle Nederlandse handelsbezoek dat premier Lubbers en minister Van den Broek kort daarvoor aan het land hadden gebracht. Het Nederlandse bedrijfsleven trok zich massaal terug uit China en pas halverwege de jaren negentig werden de diplomatieke contacten weer enigszins werkbaar. Hetzelfde gold voor veel andere westerse landen. China kreeg zware kritiek op het mensenrechtenbeleid te verduren, werd door de democratische wereld geïsoleerd en antwoordde met de vanouds bekende middelen op de internationale verontwaardiging. Het duldde geen inmenging in de binnenlandse politiek, wees pers en diplomaten uit, vervolgde de leiders van de 'opstand' en weet de roep om meer democratie aan verderfelijke westerse invloeden. Veel dissidenten weken uit naar Hong Kong en het Westen, zetten vandaar hun strijd voort en verspreidden vanuit hun ballingschap hun lezing van de gebeurtenissen. Ze konden op grote belangstelling rekenen en een aantal van hen verwierf internationale bekendheid. Door de opkomst van Internet zijn ze beter dan ooit in staat met elkaar en de Chinese en westerse wereld te communiceren.⁶⁵³

Hoewel het incident een zware impact had op het gebied van politiek, handel, toerisme en publieke opinie, bleef de belangstelling voor China opmerkelijk levendig. Dissidente studenten, wetenschappers en kunstenaars werden met open armen ontvangen en kregen volop gelegenheid zich te ontplooiën. Naast de 'littekenliteratuur' in engere zin ontstond er een snel groeiend aanbod aan herinneringsliteratuur over de Culturele Revolutie, de jaren daarna en de studentenopstand. Contacten met westerse sinologen en Chinastudiecentra zorgden voor regelmatige berichtgeving uit Peking en hechtere banden met het westen, met name onder jongere kunstenaars, schrijvers en filmers.

De negatieve berichtgeving over China leidde dit keer niet tot een radicale omslag of extreme verdeeldheid in de publieke opinie. China was minder vreemd en minder ver weg dan eerder het geval was en een vlucht in negatieve stereotypingen bleef uit of beperkte zich tot spottende columns en karikaturen.

Niettemin waren de meest spraakmakende berichten in de pers weinig positief.

We doen een greep: de arrestaties en uitwijzingen van westerse journalisten, de vervolging en uitwijzing van westerse zendelingen en missionarissen, de vervolging van dissidenten en, sinds juli 1999, van de Falun Gong-sekte; de anti-Amerikaanse stellingname van China in de eerste Golfoorlog tegen Irak (het in brand steken van olieopslagplaatsen van Iraakse zijde zou een door China geadviseerde guerillatactiek zijn); de processen tegen 'slangenkoppen' in het kader van de grootschalige Chinese mensensmokkel die aan het licht kwam toen op 18 juni 2000 in Dover 58 illegale Chinese emigranten dood in een naar Engeland overgevaren Nederlandse vrachtwagen met tomaten werden aangetroffen; en tot slot de 'coming out' van de Chinese gemeenschap in Nederland, die geconfronteerd met een toenemende vergrijzing, afbraak van het onderwijs in de eigen taal, grote achteruitgang in het rendement van Chinese restaurants en een steeds openlijker gewelddadigheid van de Chinese onderwereld op zoek ging naar sociale zekerheid en politiebescherming. Vanaf januari 2004 kregen de Chinezen – de oudste immigrantengroep in Nederland – een officiële minderheidsstatus en werd het Inspraak Orgaan Chinezen (IOC) de belangenbehartiger van de bevolkingsgroep in het Landelijk Overleg Minderheden (LOM).⁶⁵⁴

Intussen had China zelf aan een positieve pers op middellange termijn gewerkt. In oktober 1990, na berichten over een succesvolle vliegenmepcampagne (in Peking werd nog maar één vlieg per vierkante meter gedood) tijdens de voorbereidingen voor de Aziatische Spelen, maakte het land als gastheer en organisator van die Spelen een voortreffelijke indruk. Peking was brandschoon en feestelijk versierd, orde en rust heersten, en de organisatie, presentatie en accommodatie waren onberispelijk. Waarin een groot land groot kan zijn. Een paar weken Madurochina voor atleten en een prachtige generale repetitie voor de Olympische Spelen van 2008.

Een aantal westerse regeringen was al spoedig van mening dat de diplomatieke contacten met Peking weer konden worden opgenomen. Communistisch China's aloude bondgenoot Roemenië beet al in 1990 met een staatsbezoek de spits af. Het Hollandse handelsbloed kroop waar het niet gaan kon en de Chinezen van Europa wisten hun vakbroeders al snel weer te vinden. Intussen werd druk vergaderd om de overdracht aan China van Hong Kong (1 juli 1997) en Macau (31 december 1999) te regelen. China onderhandelde met het oog op een optimaal economisch rendement in de regio rond de Speciale Economische Zone Shenzhen, in de omliggende provincie Guangdong en in wat ooit 'China, Hong Kong, Taiwan, Inc.' moet worden, uitgebreid over de regeringsoverdracht die volgens de Engelse en Portugese eisen zorgvuldig afgebakende democratische minimumvoorwaarden moest garanderen.⁶⁵⁵ Ondanks de

nodige strubbelingen werden de overdrachten van Hong Kong en Macau een succes, vooral in economisch opzicht. De hele regio werd binnen korte tijd zeer voorspoedig in de Chinese economische groeipolitiek geïncorporeerd.

Na de dooiperiode van enkele jaren was vanaf 1994 weer een positieve omslag in de westerse betrekkingen met China waar te nemen die daarna in een groot tempo zijn verstevigd en uitgebreid. Voor Nederland droeg vooral het bezoek van premier Kok in 1995 bij aan de versteviging van de bilaterale banden, mede door middel van een overeenkomst over ontwikkelingssamenwerking tussen beide landen. De goede betrekkingen kregen in 1997 echter alweer een knauw toen EU-voorzitter en minister van Buitenlandse Zaken Hans van Mierlo felle kritiek uitte op het mensenrechtenbeleid in China en Nederland tijdens de jaarlijkse vergadering van de mensenrechtencommissie in Genève een kritische resolutie over China steunde. De relatie werd spoedig hersteld en in februari 1998 bracht de Chinese premier Li Peng een bezoek aan Nederland. In april 1999 vond eindelijk het lang uitgestelde staatsbezoek van koningin Beatrix en prins Claus aan China plaats.

Op 11 december 2001 trad China toe tot de Wereldhandelsorganisatie (WTO), waarna in een duizelingwekkend tempo aan de opheffing van handelsbarrières werd gewerkt en de import en export explosief toenamen. In 2004 brachten premier Balkenende en minister van Buitenlandse Zaken Bot een bezoek aan China in het kader van het Nederlandse voorzitterschap van de Europese Unie. Het jaar daarop leidde staatssecretaris van Economische Zaken Karien van Gennip een handelsmissie van 58 Nederlandse bedrijven die een enorm succes werd. Na Duitsland is Nederland van de EU-landen momenteel de belangrijkste handelspartner van China, zowel als investeerder als als import- en exportland.⁶⁵⁶

9.2. LISTEN VOOR MANAGERS

Zakendoen op de Chinese markt is een topprioriteit, dat bleek ook vóór Tiananmen uit het aanbod aan boeken, adviesbureaus en managementcursussen met tips en aanbevelingen over hoe men zaken moet doen in China en Azië. In het voor bedrijfsfilosofen inmiddels voorbijge 'The Tao of'-tijdperk gold Laozi als inspiratiebron voor bedrijfs- en zakenmanagers, nadat eerder naarstig de Japanse bedrijfsfilosofie was bestudeerd. De westerse ondernemer komt niet meer onbeslagen ten ijs en verdiept zich nu bij voorkeur eerst in de naar handel en bedrijfsmanagement vertaalde raadgevingen van Sun Tzu, een generaal uit de vijfde eeuw voor Christus en schrijver van het eerste traktaat over krijgskunst ter wereld, in het Nederlands vertaald als *De kunst van het oorlogvoeren* (Sunzi

bingfa, eerste Nederlandse uitgave, naar het Engels, 1994, 2005⁸), een classic die verplichte lectuur voor Chinese sportlieden en zakenlui is en ook tot de lijflectuur van Mao behoorde.⁶⁵⁷ Dat wie in China iets wil verkopen zich naar de klant zal moeten richten is na eeuwen van westers onbenul, misplaatst superioriteitsgevoel en kolossale misverstanden eindelijk goed doorgedrongen. Na een crash-course Sun Tzu begrijpt de westerling de Chinese zakenman en kan hij die met zijn eigen wapens bestrijden.⁶⁵⁸

Dat de Chinees een sluwe vos is werd krachtig aangetoond door de Zwitserse jurist en sinoloog Harro von Senger, hoogleraar aan de universiteit van Freiburg im Breisgau. Hij publiceerde een standaardwerk over de '36 strategemen', een klassieke Chinese verhandeling over krijgslisten, *Strategeme. Lebens- und Überlebenslisten aus drei Jahrtausenden – Die berühmten 36 Strategeme der Chinesen* (1988), dat in het Nederlands verscheen als *Strategemen. Listen om te overleven* (1990). Het was het eerste deel van een tweedelige uitgave en behandelde de eerste achttien strategemen. Hoewel het een veel vertaald internationaal succes werd, verscheen het vervolgdeel pas in 2000. Intussen was de Chinakoorts in het westen flink gestegen en in 2004 publiceerde Senger een op het gretige managerspubliek afgestemde bewerking van de Chinese classic, getiteld *36 Strategeme für Manager*, in het Nederlands *36 Strategemen voor managers* (2005). Het boek werd een bestseller. De flaptekst is te mooi om niet in zijn geheel te citeren (zie Bijlage 49). In het boek worden eeuwenoude Chinese geheimen ontsluitend die de westerse zakenman kunnen behoeden voor de doortrapte Chinese handelspartners. Hoe exotischer hoe mooier, getuige de inhoudsopgave, waarin de 36 strategemen met hun oorspronkelijke naam en nummering speciaal voor managers overzichtelijk in categorieën zijn verdeeld (zie Bijlage 50). Je ziet de Nederlandse onderhandelaars met deze Chinese encyclopedie in de hand al overleggen welk strategieem ze zullen gebruiken: Schijnbaar ongeïnteresseerd naar de grote brand op de tegenovergelegen oever kijken of liever Tekeergaan tegen de acacia maar tegelijkertijd naar de moerbeiboom wijzen?

De handel lijkt China en het westen uiteindelijk nader tot elkaar te brengen. En naarmate de wederzijdse handelsbelangen groter worden, wordt ook de kans groter om op andere gebieden tot een vruchtbare dialoog, samenwerking en overeenstemming te komen. Money talks.

9.3. DE RECALL HYPE: ECONOMISCHE CHINOISERIE

De Chinese export naar westerse landen nam de laatste tien jaar gigantisch toe en veel westerse multinationals verplaatsten hun productie naar de Volksrepubliek. De Chinese concurrentie op de arbeidsmarkt werd zo groot dat westerse bedrijven en regeringen inmiddels alles uit de kast halen om de toevloed van in China vervaardigde producten te temperen. Na een aanloopperiode werd op 1 januari 2005 de textielimport naar de EU uit China vrijgegeven, maar in juni 2005 werd alweer tot 1 januari 2008 een quotum ingesteld. In de volgende maanden werd op hevige aandrang van Europese textielproducenten de import van het ene na het andere product (t-shirts, broeken, pullovers, polo's, bh's, etc.) verboden omdat de jaarquota waren overschreden. Ook met een overvloed aan nieuwe regelgeving, verscherpt toezicht op kinderarbeid en arbeidsomstandigheden, en aangescherpte kwaliteitseisen proberen de VS en de EU de Chinese export onder controle te houden. Door de lat steeds hoger te leggen hoopt men het 'gele gevaar' de baas te blijven. Deze verkapte vorm van protectionisme en handelsbeperking lijkt een bij voorbaat verloren strijd, want de westerse importeurs hebben zelf alle belang bij scherpe productieprijzen om elkaar te beconcurreren en hun winsten veilig te stellen.

De situatie leidde tot een fenomeen dat we 'economische chinoiserie' zouden kunnen noemen: een breed palet van vertekende berichtgeving over China die als schaamlap lijkt te moeten dienen voor westerse geldzucht. Zo lezen we schrijnende reportages over in tentjes wonende Chinese arbeiders die in onveilige arbeidsomstandigheden twaalf of meer uren per dag spijkerbroeken te lijf gaan met bijtende zuren, naald en draad, messen en scharen in tochtige bouwvallen die als fabriek dienen. Spijkerbroeken van westerse topmerken welteverstaan, die zelf hun producenten behoren te controleren. En we lezen begin augustus 2007 over 'gifmatrassen' (die uiteindelijk niet giftig blijken) en Barbie-accessoires, Polly Pocket-poppen, Fisher Price speelgoed en hippe schoolartikelen met een te hoog loodgehalte of loslatende magneetjes.⁶⁵⁹ Levensgevaarlijke producten die met het oog op de volksgezondheid van de westerse markt moeten worden geweerd of verwijderd en die allemaal worden gemaakt in China. Alsof 's werelds grootste speelgoedfabrikant Mattel geen kwaliteitscontroleprogramma heeft en in de zomer van 2007 totaal verrast is door de aanvoer van 18 miljoen onveilige stukken speelgoed uit China, waar 65% van zijn producten worden vervaardigd. Alsof westerse importeurs niet in de rij staan om het levensbedreigende schoolmateriaal met een gigamarge aan onschuldige kinderen te verkopen. Alsof ze die producten niet zelf met productbeschrijving, kwaliteitseisen en al in China hebben besteld.

Het idee dat Chinezen ('slangenkoppen') ons proberen te vergifigen heeft een lange traditie en woekert op deze manier lustig voort in het westerse onderbewustzijn. Is het niet met vé-tsin (msg), apenhersenen, slangenvlees, kippenpest, honden, katten of ratten in het eten of met tijgerpenissen en berengal in de medicijnen, dan is het wel met andere giftige producten. Brussel waarschuwde op 19 juli 2007 voor giftige Chinese namaak-Sensodyne tandpasta. Eerder werden giftig diervoer en cosmetica en medicijnen met gevaarlijke bestanddelen aangetroffen. China doet er ondertussen alles aan om het marktimago dat slag op slag te verduren krijgt op te vijzelen. Honderden fabrieken van dubieuze producten worden gesloten of krijgen een exportverbod en het toezicht op de kwaliteit van exportproducten wordt verscherpt. De Chinese fabrikant van het teruggeroepen Fisher Price speelgoed pleegde in augustus 2007 zelfmoord nadat zijn bedrijf een exportverbod opgelegd had gekregen.⁶⁶⁰ De loodhoudende verf zou hem door een bevriende verfgroothandelaar zijn verkocht. Nadat de kwestie had geleid tot een politieke ruzie tussen de VS en China bood Mattel op 22 september de Chinese autoriteiten en het Chinese volk excuses aan wegens het beschadigen van China's reputatie. Het erkende dat de loslatende magneetjes het gevolg waren van ontwerpfouten van het bedrijf zelf en dat die verantwoordelijk waren voor 87% van het teruggeroepen speelgoed.

Dat neemt niet weg dat de economische anti-'Made in China' acties nog wel enige tijd zullen voortduren. Het ene na het andere 'schandaal' wordt in de pers geworpen. Op de dag dat Mattel haar excuses aanbood werd in de VS alweer een recall afgekondigd, ditmaal voor een miljoen in China geproduceerde babybedden van het merk Simplicity. Vanwege een constructiefout zou de baby beklemd kunnen raken en kunnen stikken. Twee Amerikaanse zuigelingen waren zo om het leven gekomen en nijvere warenonderzoekers hadden al zestig andere dubieuze gevallen aangetroffen. In werkelijkheid ging het om een gevaar dat zich kon voordoen bij onoordeelkundige montage van het bed en het spectaculaire aantal van een miljoen exemplaren bleek te zijn verkocht in de periode januari 1998 en mei 2007. In bijna tien jaar waren dus één miljoen bedden verkocht en waren twee kinderen gestikt vanwege een montagefout. Maar zo onspectaculair werd het bericht zelfs niet in westerse kwaliteitskranten gebracht. Persbureau Reuters gaf de grotendeels ontkrachtende informatie in de laatste regeltjes van het vrijwel alom overgenomen sensatiebericht, volgens het recente persadagium 'eerst hypen, dan nuanceren'.

Maar een gewaarschuwde consument telt voor twee en inmiddels kan zij/hij zich het boek *A Year without 'Made in China'* (2007) van Sara Bongiorni aanschaffen om daaruit te leren dat het voor een gezin nog mogelijk is om een jaar lang te overleven

zonder producten uit China. Maar: 'After a year without China, I can tell you this: You can still live without it, but it's getting trickier and costlier by the day. And a decade from now I may not be brave enough to try it again.'

Intussen is de helft van alle consumentenproducten (uitgezonderd voedsel) die in de EU worden geweerd of van de markt gehaald, afkomstig uit China en hebben VS en EU het toezicht verder verscherpt.⁶⁶¹ De import van Chinese goederen in Nederland steeg tussen 1996 en 2006 van 2,6 miljard naar bijna 23 miljard euro. En jaarlijks worden er twintig miljoen Chineesjes geboren, zodat een afzetmarkt voor westerse producten voorlopig gegarandeerd blijft.

9.4. TOPSPORTER IN CHINA

In de zomer van 1980 ging de achttienjarige tafeltennisster Bettine Vriesekoop als een van de eerste westerlingen na de Culturele Revolutie voor twee maanden naar China om daar een trainingsstage te volgen. Het was een eenzame, barre maar leerzame ervaring, waarover ze pas schreef nadat ze in 1991 voor de tweede maal een trainingsperiode in China doorbracht. Tijdens haar verblijf in 1991 hield ze een dagboek bij voor *Vrij Nederland*. Het werd met een verslag van haar eerdere bezoek in 1994 gepubliceerd als *Heimwee naar Peking*. Het is een bijzonder boekje dat een mooi beeld geeft van haar eigen ontwikkeling, de ontwikkelingen in China en de parallellen daartussen. Om zichzelf en de Chinese wereld beter te begrijpen verdiepte ze zich in de Chinese cultuur en na haar roemrijke tafeltenniscarrière studeerde ze sinologie in Leiden. Eigen sportervaringen en gesprekken met Nederlandse zakenmensen in China verwerkte ze in *Bij de Chinees. Gewoonten en gebruiken in China* (2006), een voor een breed publiek toegankelijk boek dat onder meer de belangrijke rol van Sun Tzu in de Chinese cultuur, met name in de sport- en zakenwereld, belicht.⁶⁶² Vanaf 1 juni 2006 is ze correspondent voor *NRC Handelsblad* in Peking.

Een andere Nederlandse sporter die in China werkte was ex-voetballer Arie Haan, die in 2004 en 2005 als bondscoach het Chinese nationale elftal voorbereidde op het wereldkampioenschap van 2006. De ploeg wist zich in de voorronden echter niet te plaatsen en Haan werd in 2005 ontslagen.

9.5. GEZONKEN CULTUURGOED

Dankzij de sinds de jaren tachtig op wereldschaal voortwoekerende New Age-beweging is een enorme hoeveelheid Chinese en oosterse cultuur op een voor westerlingen prettig consumeerbare manier breed verspreid geraakt. Chinese

vechtsporten, wokcursussen, tai-chi, oosterse meditatie, acupunctuur en acupressuur, feng-shui, ginseng en vele andere zaken behoren inmiddels tot de dagelijkse realiteit van wie belang hecht aan een gezond leven en geestelijk evenwicht. Daarmee is de gewone Chinees nog niet tot een westers rolmodel geworden en is evenmin een wijdverbreid begrip van confucianisme, taoïsme en boeddhisme ontstaan. Confucius heeft zoekers naar geestelijke verdieping en oriëntatie tegenwoordig überhaupt een stuk minder te zeggen dan taoïstische en boeddhistische teksten of de *Yijing*. Het aantal de Tao-van-dit en de Tao-van-dat-boeken (een revival van de Tao-mode uit de jaren tachtig, maar ditmaal voor de welzijnsmarkt), Laozi- en Zhuangzi-vertalingen, *Yijing*-vertalingen, -bewerkingen, -inleidingen, -explicaties en -werkboeken is indrukwekkend. Ze vullen vele planken in boekwinkels en liggen met stapels in kiosken, al dan niet onder de noemer 'esoterie', 'oosterse religies' of 'zelfhulp'. Ze worden geschreven door specialisten op de meest uiteenlopende medische en zielszorgende gebieden, maar hoogst zelden door sinologen of geschoolde oriëntalist. De vele vertalingen en bewerkingen worden doorgaans niet naar de originele teksten maar naar vertalingen gemaakt. Het doet er dan ook weinig toe wat de toaïstische en boeddhistische teksten betekenen. Het gaat om hun praktisch nut 'naar de lezer toe' en om de praktische vraag op hij/zij erdoor kan 'groeien'. Het heeft iets tragikomisch, die grote belangstelling voor oosterse filosofieën van de volkomen leegte en de onthechting van de kant van westerse mensen die de leegte in hun leven willen bestrijden en naar houvast zoeken.

Intussen lijkt er mede daardoor wel een grotere ontvankelijkheid voor de Chinese wereld en leefwijze te groeien die langzamerhand een einde maakt aan de kwaadaardige mythes over de 'rare Chinees' en het achterlijke Rijk van het Midden. Het dwepen met de 'oosterse wijsheid' is er in de loop der eeuwen nauwelijks minder om geworden, maar daartegenover staat een aanzienlijk beter zicht op de bruikbaarheid en het belang van oosterse ideeën voor de westerse samenleving. In de New Age-beweging wordt die kennis op een eclectische manier vermengd met wijsheid over lichamelijke en geestelijke gezondheid uit andere culturen, zodat specifiek Chinese achtergronden minder zichtbaar worden. Niettemin is de Chinese invloed op dit gebied enorm.

9.6. DE WAARHEID OVER MAO

De verkilde verhouding tussen China en het westen bleek een goed klimaat te scheppen voor boeken waarin de gruwelen van de Mao-periode werden beschreven

door auteurs die inmiddels in het vrije westen woonden en schreven in de taal van hun nieuwe vaderland. Jung Chang (1952) verliet China in 1978 om in Engeland te gaan studeren, waar ze in 1982 de eerste student uit de Volksrepubliek was die een Britse doctorstitel behaalde. Ze werd wereldberoemd met *Wild Swans. Three Daughters of China* (1991),⁶⁶³ een kroniek over de periode 1900-1978 zoals die werd beleefd door haar grootmoeder, haar moeder en haarzelf. Van de wereldwijde bestseller werder meer dan tien miljoen exemplaren verkocht. In Nederland beleefde het boek in 1994 zijn zesendertigste druk. De uiterst kritische Mao-biografie *Mao: The Unknown Story* (2005) die ze schreef met haar echtgenoot, de Britse historicus Jon Halliday, was eveneens een verkoopsucces maar kreeg een gemengd onthaal. Naast groot enthousiasme was er kritiek op het eenzijdige demonische beeld dat de auteurs van de Grote Roerganger gaven. De Boekerij, de Nederlandse uitgever van de biografie (*Mao, het onbekende verhaal*, 2005), lanceerde ter ondersteuning van de biografie een luxe heruitgave van *Het rode boekje* (2005).

Harry Wu (1937) schokte de wereld met een uitgebreide beschrijving van de Chinese straf- en heropvoedingskampen, *Laogai: the Chinese Gulag* (1991). Vanaf 1960 had hij zelf negentien jaar in verschillende werkkampen doorgebracht en zijn persoonlijke ervaringen verwerkte hij in *Bitter Winds, a Memoir of my Years in China's Gulag* (1994).⁶⁶⁴ Wu emigreerde in 1985 naar de Verenigde Staten, waar hij sinds 1992 een bekende mensenrechtenactivist is. Hij reisde verschillende malen clandestien naar China om onderzoek te doen en werd bij aankomst in 1995 gearresteerd en veroordeeld tot vijftien jaar gevangenisstraf. Onder internationale druk werd hij echter kort na de uitspraak het land uitgezet. Over zijn geheime reizen en de arrestatie schreef hij in *Troublemaker* (1996).

Dai Sijie (1954) reisde in 1984 met een studiebeurs naar Frankrijk en werkt daar inmiddels als schrijver en cineast. Hij werd bekend door zijn grotendeels autobiografische debuutroman *Balzac et la petite tailleuse chinoise* (2000)⁶⁶⁵ en door de film *Les filles du botaniste* (2006). Met zijn tweede roman *Le complexe de Di* (2003) won hij de Prix Fémina 2003.⁶⁶⁶ Shan Sa (1972) verhuisde in 1990 naar Parijs en debuteerde in het Frans met de roman *Porte de la Paix céleste* (1998). Haar tweede roman, *La joueuse de go* (2001), werd een internationaal succes, evenals haar volgende roman *Impératrice* (2003).⁶⁶⁷

Ten tijde van het Tiananmenincident studeerde Jin Zuefei (1956) in Amerika en hij besloot er te blijven. Onder het pseudoniem Ha Jin werd hij in het westen bekend met de in het Engels geschreven romans *In the Pond* (1998) en *Waiting*

(1999). De tweede titel werd in de VS bekroond met de National Book Award en de PEN/Faulkner Award.⁶⁶⁸

Gao Xingjian (1940), in 2000 winnaar van de Nobelprijs voor literatuur, was voordien vrijwel onbekend in het westen. Als dramaturg beïnvloed door het absurdisme van onder meer Artaud en Beckett, die hij in het Chinees vertaalde, werd hij in zijn geboorteland vervolgd. Toen hij in 1987 China mocht verlaten met een beurs voor Duitsland bleef hij in Europa. Hij vestigde zich een jaar later als politieke vluchteling in Frankrijk. Na het Tiananmenincident zegde hij zijn lidmaatschap van de Chinese communistische partij op. Zijn toneelstuk *Exile/Fugitives* (1993) dat speelt tegen de achtergrond van de slachting op het Plein van de Hemelse Vrede, maakte hem persona non grata in China, waar zijn boeken werden verboden. Sindsdien schrijft hij zowel in het Chinees als in het Frans. In 1998 verwierf hij de Franse nationaliteit. De toekenning van de Nobelprijs werd door China als een politieke manoeuvre gezien en door Chinese collega-schrijvers kritisch ontvangen.⁶⁶⁹

De Nederlandse diplomaat in ruste Carl Barkman publiceerde in 1996 de historische roman *Drakendans. Een Chinese familie onder het juk van Mao*. Barkman studeerde onder meer sinologie in Leiden en was als diplomaat werkzaam in Peking in de periodes 1946-1948 en 1961-1965 en in Hong Kong in de periode 1951-1955. Mede op grond van zijn eigen ervaringen schreef hij een roman die loopt vanaf het uitroepen van de Volksrepubliek in 1949 tot het bloedbad op het Plein van de Hemelse Vrede in 1989. Het boek beschrijft de wederwaardigheden van een modern intellectueel gezin in Peking dat de gevolgen van de desastreuze politiek van Mao aan de lijve ondervindt. De roman geeft een ontluisterend beeld van de figuur en de regering van Mao Zedong, die regelmatig wordt vergeleken met de hardvochtige en legendarische 'gele keizer' Huangdi.

Andere kanten van het China tijdens en na Mao Zedong werden belicht door Hans Werner (1932-2000) in *De Chinese familie* (1995) en *Het domein van Confucius* (1996). Het eerste boek beschrijft een Chinese emigrantenfamilie in Thailand tegen de achtergrond van de geschiedenis van de Chinese emigratie sinds de negentiende eeuw. Het boek geeft een indringend beeld van de manier waarop overzeese Chinezen vasthouden aan de oude confucianistische tradities. Op zoek naar de wortels van die tradities bracht Werner in 1995 samen met zijn in het eerste boek geportretteerde Chinese vrouw een bezoek aan China, kort nadat Confucius in oktober 1994 officieel was gerehabiliteerd door middel van een enorm congres in Peking, georganiseerd door de in 1984 met staatssteun opgerichte Chinese

Confucius Federatie. Het congres vierde de 2545ste geboortedag van de Wijze en pleitte voor hernieuwde belangstelling voor zijn gedachten: 'Ontdaan van historische uitwassen kunnen de ethiek en de moraal van Confucius ons opnieuw bezielen. Confucianisme legt de nadruk op de gevaren van hebzucht en corruptie, maar staat niet afwijzend tegenover de goede dingen van het leven, die verdiend kunnen worden door hard werken en zelfdiscipline.'⁶⁷⁰

9.7. CHINEES PROZA IN NEDERLAND

Naast Jung Changs *Wilde zwanen* had in Nederland *Het lelietheater. Een jeugd in China* (1997) van Lulu Wang een opmerkelijk succes. De schrijfster, in 1960 geboren in Peking, woont sinds 1985 in Nederland en beschreef in de roman haar eigen jeugd in China. Ze won in 1998 het Gouden Ezelsoor voor het bestverkochte literaire debuut (ruim 135.000 exemplaren) en het jaar daarop de internationale Nonino Prijs. Alleen in Nederland werden meer dan 800.000 exemplaren van het boek verkocht. Lulu Wang schreef rechtstreeks in het Nederlands en valt binnen de groep van ten tijde van haar debuut enthousiast ontvangen 'migranten-auteurs' te plaatsen. Als enige allochtone schrijfster van Chinese afkomst in Nederland groeide ze, mede door veelvuldige publieke optredens en het door haar gezochte contact met haar lezerspubliek, uit tot een fenomeen: de nationale knuffelchinese. Mooi opgemaakt en steevast gekleed in kokette Shanghai-jurkjes werd ze een marktikoon dat door haar uitgeverij Vassalucci behendig werd gemerchandised – onmiddellijk na haar debuut met foto's en ontboezemingen in het boekje *Brief aan mijn lezers* (1998), daarna met een webpagina met bloesemtak, veel ossenbloedrood en Chinese karakters, en op het westerse chinoiseriebeeld geïnspireerde boekomslagen. Ook haar onnederlandse schrijfstijl lijkt een soort chinoiseriecharme uit te oefenen op de lezer. Het taalgebruik vol curieuze wendingen, eigenzinnige woordkeuzes, vertaald Chinees en 'oosterse' beeldspraak legt een exotisch waas over de bladzijden dat het 'anderszijn' benadrukt (zie Bijlage 51).

In 2001 debuteerde een tweede in Nederland wonende Chinese schrijfster, Yuhong Gong (1968), met de roman *Vliegers boven lentestad*. Yuhong Gong kwam begin jaren negentig naar Europa en studeerde japanologie in Londen en Leiden. Ze werkt tevens als vertaalster en publiceerde vertalingen van romans van de controversiële jonge Chinese schrijfsters Chun Sue (1983) en Yin Lichuan (1973).⁶⁷¹ Haar tweede roman *Tijdloos, over een verre rivier* verscheen in 2006.

Lulu Wang en Yuhong Gong vullen kennelijk een gat in de markt en het is opmerkelijk dat er verder geen Nederlandse schrijvers van Chinese afkomst zijn, ondanks de talrijke Chinese gemeenschap in de laatste halve eeuw en het uitstekende opleidingsniveau van een substantieel deel daarvan. Misschien verklaart die lacune deels de populariteit van de Amerikaanse schrijfster van Chinese afkomst Amy Tan (1952) op de Nederlandse markt. Haar internationaal succesvolle romans over verschillende generaties in Amerika wonende Chinese vrouwen verschenen allemaal vrijwel gelijktijdig in Nederlandse vertaling.⁶⁷²

9.8. RECHTSTREEKS UIT HET CHINEES

De verspreiding en bekendheid van de Chinese literatuur in het Nederlands kreeg een belangrijke impuls door de oprichting van het tijdschrift *Het trage vuur* dat sinds oktober 1996 vier maal per jaar vertalingen, essays en besprekingen van en over Chinese literatuur brengt. De kring van redactie en medewerkers wordt gevormd door Nederlandse en Vlaamse sinologen van verschillende generaties en staat garant voor kwalitatief hoogstaande vertalingen van proza en poëzie van hedendaagse en klassieke auteurs. Een belangrijke troef van het blad is de aandacht voor contemporaine schrijvers die het tot een actuele gids voor de huidige Chinese literatuur maakt, een luxe die vrijwel voor geen andere taal is weggelegd.

De aan het blad meewerkende sinologen verzorgen ook een belangrijk deel van de vertaalproductie die in boekvorm verschijnt en die in de afgelopen tien jaar enorm is toegenomen.⁶⁷³ Lang niet alles wordt echter nog uit het Chinees vertaald. Met name actuele boeken – zoals romans die model stonden voor succesvolle Chinese films – worden nog regelmatig uit andere talen vertaald.⁶⁷⁴

Een nieuwe generatie Chinese prozaschrijvers diende zich in 2001 aan in Nederland. Ze keerde zich nadrukkelijk af van het profiel van de dissidente en filosofische auteurs van de voorgaande generatie en beschouwde literatuur niet langer als iets ‘heiligs’. Ze kozen voor ‘seks, drugs en de metropool,’ zoals Michel Hockx het uitdrukte.⁶⁷⁵ Daarmee kozen ze eveneens voor de moderne westerse ‘grootstadsroman’ en dat werd ze in China niet in dank afgenomen. *Shanghai baby* van de uit Shanghai afkomstige Wei Hui (1973) vloog de winkel uit, maar werd kort daarop verboden, om op de welig tierende zwarte-boekenmarkt een bestseller te worden. Haar internetsite werd in latere jaren verschillende keren platgelegd. Haar roman kreeg een hoofdstedelijke pendant in *Beijing doll* van Chun Sue. Ook de titel *Fucker* van Lin Yichuan loog er niet om. Westerse uitgevers vlogen erop af

en het ene na het andere boek werd snel vertaald. De schrijfsters werden in de publiciteit als een soort nieuwe dissidenten opgevoerd. Een ander opmerkelijk feit was het verschijnen van het *Verzameld werk* (2000) van Lu Xun, vertaald door Klaas Ruitenbeek. Het was de eerste keer dat een Chinese auteur volledig werd uitgegeven in Nederland.

In het voorjaar van 2006 bracht het tijdschrift *De tweede ronde* een ‘Chinees nummer’ uit dat gewijd was aan de moderne Chinese literatuur. Naast essays en vertalingen van sinologen bevatte het ook proza over China en een aan China gewijde sectie light verse, waarin de cyclus ‘De Chinese filosofie in elf gedichten’ van Jaap van den Born opviel. Hier volgt het gedicht over Laozi.

De weg was recht, de weg was krom

De weg is recht en krom en draagt geen naam
Al wordt hij toch wel vaak *De weg* genaamd
Daartegen zal ik mij ook niet verzetten

Complotten worden door mij niet beraamd
Mijn grote kracht ligt in het niet beletten
Ik roei wel, maar uitsluitend mét de stroom

Ik leef wel hier en nu naar aardse wetten
Maar met een uiterst zwevend idioom
Mijn raadelsachtigheid heeft grote faam:

‘Het niet-zijn is het zijn om niet te wezen’
Is het niet heerlijk diep zo’n zin te lezen?

Op het gebied van de klassieke poëzie en prozaliteratuur zette W.L. Idema – inmiddels werkzaam in Harvard – zijn indrukwekkende stroom vertalingen voort, onder meer met de monumentale bloemlezing *Spiegel van de klassieke Chinese poëzie van het Boek der Oden tot de Qing-dynastie* (1991), waarvan in 2000 de zesde druk verscheen. In 1991 ontving hij de Martinus Nijhoff-prijs voor zijn vertalingen uit het Chinees. Daan Bronkhorst publiceerde een bundel vertalingen en essays over klassieke en moderne Chinese poëzie onder de titel *Drieduizend jaar Chinese poëzie* (1994). In de essays gaat hij ook uitgebreid in op het vertalen van Chinese poëzie en de vertaalpraktijk in Nederland.

Een belangrijke gebeurtenis in 1997 was de verschijning van de vertaling door tao-specialist Kristofer Schipper van *De innerlijke geschriften* van Zhuangzi.⁶⁷⁶ Het was de eerste Nederlandse vertaling rechtstreeks uit het Chinees

van de eerste zeven hoofdstukken van de *Zhuangzi*. Tien jaar later verscheen de volledige vertaling van de hand van Schipper.⁶⁷⁷

Maghiel van Crevel, Idema's opvolger als hoogleraar Sinologie in Leiden, publiceert vooral vertalingen en essays van en over moderne Chinese dichters, met name de dichters die behoren tot de groep van zich tegen het politieke en literaire klimaat verzettende 'duistere dichters' (Menglong shiren) rond het in 1978 opgerichte en twee jaar later verboden tijdschrift *Jintian* (Vandaag). Drie van de vier hoofdvertegenwoordigers van de groep zagen zich vanwege hun pro-democratische activiteiten na Tiananmen gedwongen in het westen te blijven: Bei Dao (1949), Duo Duo (1951) en Yang Lian (1955). Bei Dao trad in 1985 en 1994 op op Poetry International in Rotterdam. In juni 1989 was hij op een schrijversconferentie in Berlijn en werd hem de terugkeer naar China verboden. Pas in 2006 werd hij voor het eerst weer in de Volksrepubliek toegelaten. Duo Duo was in juni 1989 op Poetry International in Rotterdam en besloot in Europa te blijven. Hij keerde in 2004 terug naar China. Yang Lian was tijdens het Tiananmen-incident op toernee in Australië en Nieuw-Zeeland en mocht evenmin naar China terugkeren. Hij kreeg in Nieuw-Zeeland de status van politieke vluchteling. De vierde kopman, Gu Cheng (1956-1993), woonde sinds 1987 in Nieuw-Zeeland en nam na de gebeurtenissen in Peking de Nieuw-Zeelandse nationaliteit aan. Hij pleegde in 1993 in onopgehelderde omstandigheden zelfmoord.

Bei Dao en Duo Duo werden bekend in Nederland doordat kort na Tiananmen regelmatig columns, gedichten en verhalen van hen werden gepubliceerd in Nederlandse kranten en tijdschriften.⁶⁷⁸ Beiden verbleven enige tijd in ons land. Yang Lian woont sinds 1993 in Londen, waar hij verschillende poëzieprojecten lanceerde, zoals *Sailor's Home* (oktober 2005), waaraan de Nederlandse dichter Arjen Duinker deelnam, die eerder samen met hem een aantal gedichten en essays schreef in reactie op elkaars werk (gepubliceerd in *Het trage vuur*, nr. 20, december 2002). In januari 2003 ontmoetten ze elkaar in Gent voor twee lees- en gespreksessies onder de titel 'Ghost Meetings'. Het tijdschrift *Jintian* werd in 1990 in Stockholm heropgericht als platform voor Chinese schrijvers in ballingschap en bestaat sinds 2002 op internet (www.jintian.net). Zowel Bei Dao – inmiddels de bekendste moderne Chinese dichter – als Yang Lian werden verschillende malen als Nobelprijskandidaat genoemd.

9.9. TOERISME IN CHINA

Na de verbetering van de internationale verhoudingen halverwege de jaren negentig is het toerisme naar China met sprongen toegenomen. In de eerste jaren was er sprake van een stijging van 50% en de laatste jaren ligt die op ruim 10 %. In 2007 verwacht men bijna vijftig miljoen buitenlandse toeristen. Ook het Chinese toerisme naar het buitenland nam in diezelfde periode explosief toe en moet in 2007 de tweeënveertig miljoen naderen. De Chinese overheid spant zich enorm in om de toeristische infrastructuur te verbeteren, mede met het oog op de Olympische Spelen van 2008.

Om het de westerse toerist naar de zin te maken en de toeristische aantrekkelijkheid van het land te vergroten, doet men er alles aan om de schade die werd aangericht door de Culturele Revolutie en de architectonische wildgroei van de periode daarna op strategische punten te beperken of te camoufleren. In het tegenwoordig minder tot de verbeelding sprekende modeldorp Dazhai in Shanxi, dat in de Mao-tijd vanaf 1964 hét voorbeeld voor de agrarische revolutie was ('Leren van landbouw in Dazhai') is een grote boeddhistische tempel gebouwd. Li Xiangping, hoogleraar aan het Center for Research for Religion and Peace van de Universiteit van Shanghai, bezocht het dorp en schreef er een uitgebreid verslag over. De professor merkt op dat Dazhai inmiddels een gemengd dorp is. Er wonen nog altijd mensen die Mao Zedong vereren en niemand anders, maar er zijn ook mensen die de God van de rijkdom aanbidden, er wonen Christenen, en dus ook: boeddhisten. Een monnik in de tempel vertelde hem: "Er is geen fundamenteel conflict tussen het aanbidden van Mao en het geloof in Sakyamuni. Voorzitter Mao is Boeddha, en Boeddha is voorzitter Mao. Mao was een leider, Sakyamuni is de omhelzing van het universum, de eeuwigdurende geest".⁶⁷⁹

Deze kersverse Chinese wijsheid is exemplarisch voor de nieuwe toerisme-industrie: geef wat de mensen willen. Behalve westerlingen vergapen ook gigantische aantallen overzeese Chinezen zich aan dergelijke monumenten, terwijl ze voor Chinese toeristen een aantrekkelijk 'Volendam-appeal' hebben, compleet met fotosessies en verkleedpartijen. Het maakt iedereen blij en levert nog geld op ook. Dazhai is een betrekkelijk onschuldig voorbeeld van wat de laatste decennia op grote schaal gebeurt: tijdens de Culturele Revolutie vernielde en daarna verwaarloosde cultuurmonumenten worden opgekalefaterd. Een mooi voorbeeld is de Confucius-tempel in Qufu. Tijdens de Culturele Revolutie verjaagden rode gardisten de monniken en in november 1966 richtten tweehonderd docenten en studenten van de Universiteit van Peking enorme vernielingen aan. Ze ontwijdden

graven en vernietigden ruim zesduizend kunstvoorwerpen, waaronder vele eeuwenoude schilderijen, aardewerk en duizenden boeken. De tempel werd in 1979 heropend. Sindsdien werden herstelwerkzaamheden verricht en in 1985 begon een grootscheepse restauratie van het enorme gebouwencomplex. Sinds 1994 staat het op de werelderfgoedlijst van de UNESCO. Het is een veel bezochte toeristenattractie waar Chinese studenten voor monniken spelen en dagelijks op gezette tijden de eeuwenoude rituelen uitvoeren.⁶⁸⁰ Vele duizenden andere tempels en kloosters werden tijdens de Culturele Revolutie verwoest of veranderd in varkensstallen, opslagplaatsen of scholen.

Wat met Qufu 'in het klein' gebeurde, gebeurde in het groot in Tibet. Sinds de Chinese invasie in 1950 werden monniken en boeddhisten vervolgd, gemarteld en gedood. Meer dan een miljoen Tibetanen kwamen om. Tijdens de Culturele Revolutie werden ruim zesduizend tempels en de daar aanwezige kunstschaten en bibliotheken ontwaard en verwoest. In 1984, tijdens de regering van Deng Xiaoping, werd emigratie naar Tibet gestimuleerd en sindsdien vestigden zevenenhalf miljoen Han-Chinezen zich in het land, waardoor de zes miljoen Tibetanen een achtergestelde minderheid werden. Het land werd in 1986 opengesteld voor toerisme en vanaf 1988 werd de voormalige residentie van de Dalai Lama, het Potalapaleis in Lhasa, volledig gerestaureerd en omgevormd tot een museum. In 1994 werd het eveneens door de UNESCO erkend als werelderfgoed. Zo werden Potala en Qufu, de heiligste plaatsen van China en Tibet, ontdaan van hun oorspronkelijke functie en waardigheid, toplocaties voor het China-toerisme.

Hetzelfde gebeurt natuurlijk ook met religieuze en andere cultuurmonumenten in het westen en elders. Bijzonder aan dit fenomeen in China is dat voor toeristen wordt opgeknapt wat men van overheidswege officieel verguist. China houdt het westen zo in zekere zin zijn eigen chinoiseriespiegel voor: jullie willen tempels, dan krijg je tempels. Zo kunnen toeristen zich in de Verboden Stad ook laten fotograferen in klassieke Chinese mandarijnengewaden tussen 'keizerlijke' parafernalia: Jansen en Janssen in China. Het is een schertsvertoning, maar als er voor betaald wordt...

Dat idee maakt een recente ontwikkeling op toeristisch gebied betrekkelijk dubbelzinnig. Op www.geledraak.nl verscheen op 31 maart 2005 het volgende bericht:

Rood toerisme in China

Om met name Chinese jongeren te interesseren voor het 'revolutionaire verleden' van het land, is het Chinees toerisme bureau een 'Rood toerisme in China' programma gestart. In vele delen van het land kan men plaatsen bezoeken die herinneren aan daden van Chinese revolutionairen in de 20ste eeuw.

Het gaat om ook voor buitenlanders bekende namen als Yan'an, het eindpunt van de legendarische Lange Mars in de jaren dertig, waar Mao Zedong zich ontwikkelde als dé leider van de communisten. En natuurlijk de plaats in Shanghai waar de eerste bijeenkomst werd gehouden van de communistische partij. Maar ook tal van onbekende plaatsen komen aan de orde.

De speciale website over de Red Tours somt alle plaatsen uit de tours op en geeft al met al een prachtig overzicht van de recentere Chinese geschiedenis. Misdaden van de toenmalige tegenstanders worden uitgebreid belicht. Zo kan men het 'concentratiekamp Xifeng', waar de nationalisten communisten uit de weg ruimden bezoeken en het monument in Nanjing ter nagedachtenis aan de Japanse massaslachting in Nanjing. Het Stalinpark in Hunan staat ook op het lijstje, een park dat in 1953 werd geopend als 'bewijs van de vriendschap, die af en toe gespannen was', zo staat op de website.

Het 'Red Tour Around China' programma wordt op dezelfde website door de ondervoorzitter van het Chinese Nationaal Bureau voor Toerisme aldus aanbevolen: 'Developing Red Tourism is a national policy. It has significant importance in educating the younger generation about the country's revolutionary past. It is an economic project, a cultural project and at the same time, a political project.' Deze drie, maar in de eerste plaats een economisch project. Voor de jongere generatie? In de loop van de jaren negentig begon een nostalgische Mao-revival in China en nog altijd gaan Mao-poppetjes, bustes, speldjes, rode boekjes en andere Mao-paraferalia grif van de hand op rommelmarkten. Nieuwe miniatuurversies van Mao in allerlei vormen – tot Mao als dashboard-beschermheilige – zijn buitengewoon in trek, ook onder toeristen.⁶⁸¹ Het project lijkt dus ook te kunnen appelleren aan westerse Mao-nostalgie.

Op de toeristenbeurs in Utrecht in januari 2006 was het China-aanbod fors maar weinig vernieuwend. Wat sprong eruit? Jawel: 'Toch is specialist VNC Asia Travel er in geslaagd nieuwe routes samen te stellen. Opvallendste is "Mao's Lange Mars", een reis langs enkele plaatsen waarlangs de jonge communist Mao Zedong is getrokken, op de vlucht voor de Nationalisten. In China zelf wordt deze vorm van "rood toerisme" al sinds vorig jaar onder de aandacht gebracht van Chinese toeristen.'⁶⁸²

Sinds het westerse toerisme vanaf halverwege de jaren negentig weer goed op gang kwam, lieten Nederlandse reizigers zich niet onbetuigd. Velen zetten hun reisavonturen in een travellog op internet en een aanzienlijk aantal publiceerde zijn/haar belevenissen in boekvorm. Opmerkelijk veel Nederlandse vrouwen schreven reisboeken over China. Na Anja Meulenbelt, Renate Rubinstein, Yvon Klinkert, Carolijn Visser en Bettine Vriesekoop publiceerde Jesse Goossens (1969) twee boeken over haar treinreizen door het land: *Met de trein door China* (1994) en *Azië op goed geluk* (1997). Nicolette Hoogeveen reisde in 2000 van het Rode Plein in Moskou naar het Tiananmenplein en beschreef haar avontuurlijke belevenissen in *Tussen twee pleinen* (2004).

Naast trein en bus is de laatste twintig jaar de fiets een veelgebruikt vervoermiddel voor de avontuurlijk aangelegde Chinareiziger. Het Antwerpse fietsduo Nicoline Dierckx en Ingrid de Wilde fietste langs de Zijderoute naar China en vereeuwigde de onderneming in *14.809 km met de fiets naar China* (1991). Trees van Rijsewijk (1952) deed in *Kumari, mijn dochter uit Nepal* (1999) verslag van de fietsreizen die ze sinds 1988 maakte door Nepal, Tibet, India en China en van haar gevecht met de bureaucratie om het Nepalese weesmeisje Kumari naar Nederland te krijgen. Nederlands bekendste wereldfietser Frank van Rijn maakte op zijn Gazelle van augustus tot november 1996 een tocht van 13.300 km. door China, Pakistan, India en Nepal, waarover hij schreef in *De twee scherven. Een ontdekkingsreis door China* (1998).⁶⁸³ In april 2004 vertrok hij op de fiets uit Nederland en trok hij door Oost-Europa, Rusland, Kazachstan, Oezbekistan en Kirgizstan opnieuw naar China, Tibet, Nepal en India, waar hij na 19.700 km. in februari 2005 afstapte. Over het tweede deel van de reis publiceerde hij *De gouden capuchon. Een reis door Kirgizstan, West-China en Tibet* (2007).

De Vlaamse reisjournalist Marc Helsen reisde in 2002 in het spoor van Marco Polo langs de Zijderoute (*De Grote Zijderoute. Een actueel reisverslag over de legendarische handelsroute*, 2003) en volgde het jaar daarop Marco Polo's traject van Venetië naar China (*In het spoor van Marco Polo. Mijn reis langs de Zijderoute*, 2003). In de eerste drie seizoenen van de populaire Vlaams-Nederlandse reality tv-serie Peking Express (in Nederland uitgezonden op Net5, in België op VT4), trokken telkens acht paren liftend van Moskou naar Peking (2004), van Peking naar Bombay (2005) en van Vietnam door Cambodja, Laos en China naar Tibet (2006). Marc Helsen maakte in zijn eentje de reis van 2005 door China, India en Nepal en beschreef zijn ervaringen in *In het spoor van Peking Express* (2005).

De journalist Frénk van der Linden bezocht China tijdens ‘De crash’ van 1988 en was er opnieuw tijdens ‘De opstand’ van 1989. Daarna bereisde hij het land verschillende malen tijdens ‘De stilstand’ (1989-1992) en ‘De “boom”’ (1993-1997). Zijn reportages werden verzameld in *Klappen met één hand. Leven en lijden van jong China* (1997). Een interessante serie reportages die Floris-Jan van Luyn maakte voor *NRC Handelsblad* over de sinds de jaren negentig massale migratie die meer dan 120 miljoen Chinese plattelanders uit overlevingsnoodzaak en/of ambitie naar de grote steden dreef verscheen in boekvorm als *Een stad van boeren – de grote trek in China* (2005).

9.10. LITERAIR CHINA

Temidden van de luidruchtige directe aanwezigheid van het hedendaagse China in winkels en media blijft er poëzie en proza worden geschreven waarin de Chinese werkelijkheid, literatuur en cultuur uit heden en verleden een voorname rol spelen. Hoewel het aantal van dergelijke literaire werken klein blijft is de variatie groot.

De Vlaamse auteur Leo Pleysier (1945) schreef een roman waarin de hoofdpersoon herinneringen ophaalt aan de fascinatie die in zijn jeugd uitging van de brieven en de latere mysterieuze aanwezigheid van een tante die van eind 1946 tot in 1953 missiezuster in China was. De titel van de roman, *De Gele Rivier is bevrozen* (1993), drukt zowel de fascinatie van het voor de jongen ‘exotische’ ouderwetse taalgebruik als van het verre land uit. Cherry Duyns beschreef in de roman *De Chinese knoop* (2005) de vriendschap van een Hollandse familie met de pindaverkoper Lin Ying, die vanaf 1936 een geregelde bezoeker van hun huis in Haarlem was. Aan de hand van foto’s, notities en voorwerpen uit het bezit van zijn overleden moeder reconstrueert de hoofdpersoon zijn relatie met ‘oom’ Ying die altijd ‘tengteng’ voor hem bij zich had. Hij herinnert zich een liedje dat blijk gaf van de verachting voor de pindachinezen: ‘Chinezen, Chinezen, overal Chinezen en half- en kwart-Chinezen. In Delft en in Dordrecht, in Leiden en Utrecht en in Amersfoort; ze planten zich voort met elke andere soort. Hollanders! Germanen! Europeanen! Beperk ze en vang ze als konijnen en hang ze op, die gele Chinezen van Peiping en Yang-tze!’⁶⁸⁴

Jacques Hamelink publiceerde de intrigerende dichtbundel *Kinksteen van Ch’in* (2003), waarin – volgens de omslagtekst – de lezer het Hemelse Rijk ziet ‘door de ogen van een in ongenade gevallen geschiedschrijver: diens pijnlijke wederwaardigheden, ervaringen uit het leven en (zeer persoonlijke) capita selecta uit China’s overrijke geschiedenis vormen de stof’. Deze tekst biedt de lezer een

zeer summier houvast in Hamelinks Chinese labyrint, waarin onmiskenbaar veel Chinese geschiedenis en cultuur te vinden is. Maar het wordt de lezer niet makkelijk gemaakt. Verleden, heden en toekomst lopen doorelkaar, er klinken vele ongeïdentificeerde stemmen en het gaat over van alles en nog wat.

Dat Hamelink zich voor 'things Chinese' interesseerde was al op te maken uit de bundel aantekeningen over poëzie *In een lege kamer een garendraadje* (1980), waarin hij noteerde: 'Niet het Taoïsme. De Tao. En meteen zijn we uitgepraat.' en 'De oude Chinese dichters. Hun concreetheid, hun aandacht voor het detail, de doordachte onmiddellijkheid van hun stenografie. Hun viefheid, hun behoedzame humor. Ogen die kijken tijdens het ondergaan en te voet doortrekken van een landschap. Zelfs verwarring (misschien ontredde) om een afscheid opgevangen in een paar regels als deze, van Tu Mu: *Passion too deep seems like none. While we drink, nothing shows but the smile which will not come.*'⁶⁸⁵

De notities lijken programmatisch voor *Kinksteen van Ch'in*: er valt geen stratagema te gebruiken, de lezer moet zijn eigen weg ontdekken. Wie vertrouwd is met Hamelinks werkwijze weet dat die weg voert door een dicht woud van allusies, die naar het zich in dit geval laat aanzien veelal gebaseerd zijn op Engelstalige vertalingen uit het Chinees.⁶⁸⁶ Wie daarmee de bundel te lijf gaat, komt terecht in een wereld die gebouwd lijkt volgens de eigenzinnige demiurgische principes van de *Cantos* van Ezra Pound. Herkenbaar zijn 'Paardebloemen van Li Shang-yin' naar een motief uit Li Shang-yins 'Peonies', de reeks 'Elegieën om Ch'u' naar motieven uit 'The Songs of Ch'u', een sectie 'Vliegemepper van de geschiedschrijver' met negen gedichten gebaseerd op de brief van rijkshistoriograaf Ssu-ma Ch'ien (Sima Qian, 145-86 v. Chr.).⁶⁸⁷ De reeks 'Het beeldenleger' is geïnspireerd op keizer Qins terracottaleger. Maar het blijft niet bij Chinese allusies: er is een visser van Ma Yuan die verwijst naar Lucebert en een 'Overgezongen steen' die een remake is van 'Midden op de weg' van de Braziliaanse dichter Carlos Drummond de Andrade.⁶⁸⁸ Het is een begin...⁶⁸⁹

Nachoem Wijnberg (1961) heeft ook iets met China-allusies. Hij publiceerde een poëziebundel getiteld *De expeditie naar Cathay* (1991) en in zijn gedichten zijn soms verwijzingen naar Wang Wei en Su Dongpo (ook Su Shi, 1036-1101) te herkennen. In het tijdschrift voor Chinese literatuur *Het trage vuur* verscheen in maart 2004 een reeks van dertien gedichten gecentreerd rond Su Dongpo, waarin Wijnberg 'gestolen' regels uit verschillende vertalingen van klassieke Chinese poëzie verwerkte.⁶⁹⁰ Het is een soort citeerkunst die in de Chinese klassieke poëzie een belangrijk element was en tegelijkertijd een postmoderne sample-methode die

in Wijnbergs versies merkwaardige resultaten oplevert. Zo laat hij de elfde-eeuwer Su Dongpo communiceren met de vijfde-eeuwer Tao Qian (ook Tao Yuanming, 365-427). Ze lijken elkaar zelfs te ontmoeten:

Su Dongpo, Tao Qian

Tao Qian wordt dronken
en weet niet wat hij daarna moet doen.
Su Dongpo zegt over Tao Qian:
als hij gedronken had kwamen de woorden vanzelf.
Daar staan ze en daar staat hij,
zijn kleren in haast binnenstebuiten aangetrokken.
's Nachts iets laten liggen
zonder bang te zijn dat het er de volgende ochtend niet meer is.⁶⁹¹

De gestolen dichtregels herkennen lijkt een moeilijke opgave (het zijn geen soundbites), maar het spel op zich heeft een leuk effect: in deze citatenkunst wordt tijdloos gecommuniceerd.

Traditioneler werk leverde Hans Dütting (1947), die in eigen beheer maar liefst vijf bibliothele uitgaaftjes liet verschijnen die blijk geven van zijn fascinatie voor Chinese dichters en filosofen. Het eerste, *De droom van een vlinder* (1997), bevat oorspronkelijke gedichten en vertalingen en is verdeeld in vijf afdelingen, waarvan er drie verwerkingen van Chinese levenswijsheid bevatten. In de eerste afdeling, 'Zes gedichten', staat een nuchter beleden taoïstische leefwijze centraal. De tweede biedt een 'Proeve van oosterse wijsheid' in spreken als 'Een mens moet niet worden beoordeeld naar zijn uiterlijk; zoals de oceaan niet kan worden gemeten met een lineaal.' en 'Iemand moet een vorentje verliezen om een zalm te vangen.' De vijfde afdeling, getiteld 'De droom van een vlinder', bevat gedachten van Zhuangzi, bewerkt naar diverse Franse en Engelse edities. De droom:

Op een keer droomde ik, Chuang Tsu,
Dat ik een vlinder was, vliegend van hier naar daar,
Verzameland, tevreden over mijn noodlot en kende
Mijn menselijke staat niet.
Plotseling ontwaakte ik en besepte,
Verward, mezelf te zijn.
Tot nog toe weet ik niet of ik een mens ben
Die droomde een vlinder te zijn
Of een vlinder die droomde een mens te zijn.
Tussen de vlinder en mij bestaat een verschil:
Dat is wat men noemt voortdurende mutatie.⁶⁹²

Twee volgende bundels bevatten vertalingen van werk van Po Tsju I: twee lange gedichten in *Lied van het eeuwigdurend leed* (1999) en een bloemlezing van dertig gedichten, getiteld *Goudklokje en andere gedichten* (2000).⁶⁹³ In de inleiding in het eerste deeltje vertelt Dütting dat Slauerhoffs *Yoeng poe tsjoeng* hem zeer heeft geïnspireerd en zijn interesse voor Po Tsju I heeft gewekt. Het boekje bevat behalve het titelgedicht ook het 'Lied van de Tartaarse luit'. Volgens de vertaler zijn het de mooiste gedichten van Po Tsju I 'en vermoedelijk uit de hele historie van de T'ang poëzie'. Hij maakte de vertalingen naar verschillende Franse en Engelse vertalingen. Voor het tweede deeltje vormde *The Life and Times of Po Chü-i* (1949) van Arthur Waley de bron. Dütting maakte een eigen selectie, waaruit alleen het gedicht 'Ik herinner mij mijn dochter Goudklokje' eerder door Slauerhoff werd vertaald.⁶⁹⁴ In de evenals in de eerste bundel rijmloze vertalingen wordt de eenvoud en soberheid van de Engelse voorbeelden goed benaderd. Düttings formuleringen zijn soms korter en directer dan Waley, maar de verzen missen een strakke, regelmatige vorm, waardoor ze vaak aan kracht verliezen.

Düttings vierde boekje, *Landschappen in woorden* (2000)⁶⁹⁵, bevat een vertaling van 'De cyclus van de rivier Wang' van Pei Di (716-?), een goede vriend van Wang Wei en evenals hij een boeddhistisch contemplatieve landschapsdichter. Bij de vierregelige verzen schreef Dütting steeds een vierregelig poëtisch commentaar. De combinatie is curieus omdat de oorspronkelijke kwatrijnen van Pei Di werden vergezeld door kwatrijnen over dezelfde plaatsen van Wang Wei. De 'Wangriviersequentie' behoort tot Wang Wei's bekendste en meest bewonderde werk. De cyclus telt twee maal twintig gedichten en Düttings verzameling twee maal vijftien. De verzameling lijkt daardoor een particuliere chinoiserie waarmee de dichter/vertaler zijn gevoelens van vriendschap voor of (geest)verwantschap met Pei Di wilde uitdrukken.

Behalve de vier genoemde bundels publiceerde Dütting ook nog een 'essay' over de geschiedenis van de Tang-poëzie, *De poëtische schatkamers van de T'ang Dynastie* (2000).⁶⁹⁶

9.11. CHINESE FILM

Als er iets is waarmee China het westen in de laatste decennia op cultureel gebied heeft geïmponeerd en veroverd dan is het de film. De verfilming van de roman *Het rode korenveld* van Mo Yan onder de titel *Red Sorghum* (1987, winnaar van de Gouden Beer 1988 in Berlijn) was het regisseursdebuut van Zhang Yimou (1951), het filmdebuut van de actrice Gong Li (1965) en werd via filmhuisvertoningen de

doorbraak van de Chinese film in het westen. Dankzij het succes kon Zhang Yimou zijn volgende films *Yu Dou* (1990) en *Raise the Red Lantern* (1991) met buitenlands geld financieren en werden hij en Gong Li veelvuldig bekroonde topsterren in de internationale filmwereld.

De film *Gele aarde* (1984), waarvoor Zhang samenwerkte met regisseur Chen Kaige (1952), was het startpunt van de zogenaamde vijfde generatie van Chinese filmregisseurs.⁶⁹⁷ Zij bezorgden de Chinese film een wereldreputatie. Zhang Yimou maakte later veelgeprezen films als *The Story of Qiu Ju* (1992, winnaar van de Gouden Leeuw in Venetië), *Not One Less* (1999, opnieuw een Gouden Leeuw in Venetië), *House of Flying Daggers* (2004, Oscarnominatie) en *Curse of the Golden Flower* (2006). Onder Chen Kaige's succesvolste films bevonden zich *Farewell my Concubine* (1993, winnaar van de Palme d'Or in Cannes) en *The Emperor and the Assassin* (1999). Het grootste en verrassendste internationale succes had echter de Taiwanese regisseur Ang Lee (1954), die met *Crouching Tiger, Hidden Dragon* (2000) tien Oscarnominaties kreeg en vier Oscars won, en als eerste 'Chinese' regisseur een 'westerse' film produceerde: *Brokeback Mountain* (2005), genomineerd voor acht Oscars, waarvan hij er drie won.

De regisseurs van de vijfde generatie braken met het sociaal-realisme van hun voorlopers en kwamen daardoor regelmatig in aanvaring met de Chinese filmcensuur die hun films in China verbood. Hun opmerkelijke succes in het westen is voor een groot deel te verklaren uit de selectie die uit hun werk werd gemaakt voor een westers publiek en uit de producties die ze later voor de westerse markt maakten. Die selectie en productie toont een duidelijke voorkeur voor wat men in het westen wil zien: het China van de keizers, de Verboden Stad, een duizelingwekkende kostumering, indrukwekkende landschappen en, vooral in de latere producties, spectaculaire Chinese vechtkunst. In de films herleven de aloude stereotyperingen uit het westerse chinoiserie-China in volle glorie. Anderssoortige films van dezelfde regisseurs – zwarte komedies, esoterische en maatschappijkritische films – waren in het westen alleen op filmfestivals en in filmhuizen te zien. *Het rode korenveld*, een sociaal drama gesitueerd in de jaren dertig tegen de achtergrond van de Japanse invasie, is in dat opzicht atypisch.

9.12. CHINESE MODERNE KUNST

Een met de Chinese film vergelijkbaar fenomeen is de enorme belangstelling voor contemporaine Chinese kunst.⁶⁹⁸ In Nederland waren al verschillende grote

tentoonstellingen te zien, recentelijk tijdens het breed opgezette China Festival (oktober 2005), Beelden aan Zee (juni-december 2005), met als thema *Xianfeng! Chinese avant-garde sculpture*, en 'China Now' (29 september 2007-27 januari 2008 in het Cobra Museum in Amsterdam). De westerse receptie van moderne Chinese kunst is vooralsnog een problematisch geval. Ook hier lijkt de westerse smaak een doorslaggevende rol te spelen en is de vertekening naar wat het westen wil zien prominent aanwezig.

Investeren in moderne Chinese kunst is in de mode. De Zwitserse verzamelaar Uli Sigg – voormalig ambassadeur in China – stelde in 1997 de Chinese Contemporary Art Awards in en geldt als de ambassadeur van Chinese moderne kunst in het westen. Hij volgde de sinds 1979 met allerlei nieuwe vormen experimenterende kunstenaars op de voet en legde een verzameling van 1200 stukken van 180 verschillende kunstenaars aan. Selecties eruit worden over de hele wereld geëxposeerd – de grote tentoonstelling 'Mahjong' was van september 2006 tot februari 2007 te zien in de Kunsthalle in Hamburg en eerder in Zwitserland en daarna in Brazilië.

Galerie Urs Meile in Luzern – inmiddels ook in Peking – promoot sinds 1996 met veel succes Chinese moderne kunstenaars. En in november 2007 werd in Peking het Ullens Center for Contemporary Art geopend. Initiatiefnemer was de Belgische baron Guy Ullens, gepensioneerd zakenman en eveneens een grote verzamelaar van moderne Chinese kunst. Hij woont in Genève, zodat het lijkt of de impuls voor de 'boom' uit Zwitserland komt en, gezien de drie bemiddelde pioniers Sigg, Meile en Ullens, verbonden is met flinke investeringen.

Hun initiatieven hebben Chinese moderne kunstenaars een prestigieus marktproduct gemaakt. Individuele werken van Cai Guo-Qiang (1957), Zhang Xiaogang (1958) en Yue Minjun (1962) brachten in 2007 op veilingen bij Christie's en Sotheby's tussen de 2,5 en 9,2 miljoen dollar op. Een werk van de oudere kunstenaar Xu Beihong (1895-1953) spande de kroon: het ging voor 9,5 miljoen dollar van de hand.⁶⁹⁹

De Chinese nieuwe kunst werd voor het eerst in een overzicht gepresenteerd op de enorme *China Avant Garde Art Exhibition* in februari 1989 in het Museum voor Moderne Kunst in Peking. De expositie was een openbaring en trok de aandacht in het westen. De Tiananmen-tragedie van vier maanden later lijkt ervoor te hebben gezorgd dat met name de Chinese pop art een geprononceerd politieke interpretatie kreeg in het westen. De collageschilderijen waarin beelden van propagandaposters uit het Mao-tijdperk worden gecombineerd met bekende

westerse merknamen en reclamelogo's – zoals in het werk van Wang Guangyi (1956) – waren al spoedig op allerlei westerse exposities te zien en werden als een politiek statement beschouwd. De Chinese kunstenaars voelen zich regelmatig ongemakkelijk bij de westerse interpretaties van hun werk. Ze willen hun kunst uitdrukkelijk (ook) in een Chinese artistieke en sociale context zien en bespeuren een communicatiekloof. Veel van hun werk gaat over de snel veranderende sociale werkelijkheid en de oprukkende verwestering in China. Het heeft minder te maken met de huidige Mao-nostalgie in China en nog veel minder met de campkant van de westerse pendant daarvan.⁷⁰⁰

Doordat ze na Tiananmen een tijd lang niet in China konden exposeren, was de westerse belangstelling hoogst welkom en oriënteerde een aantal kunstenaars zich ook meer op westerse kunst. Ook dat werk werd in het westen laaiend enthousiast ontvangen. Yue Minjuns 'The Pope' (1997) – geïnspireerd op het bekende doek 'Study after Velasquez's Portrait of Pope Innocent X' (1953) van Francis Bacon – leverde bij Sotheby's in Londen op 21 juni 2007 bijna vier en een half miljoen dollar op en zijn naar Goya verwijzende 'Execution' ging daar op 12 oktober 2007 voor bijna zes miljoen dollar van de hand.

Moderne Chinese kunst is hot en wordt schreeuwerig op de markt gezet. Alles is 'Avant garde!' en 'China now!', in een sinds 1989 gestaag rijzende golf die alleen in grote getallen uit te drukken valt.

9.13. DE CHINOISERIE VAN DE GROTE GETALLEN

In 2002 verscheen een boek dat volgens de auteur de wereldgeschiedenis, althans die van de periode van de ontdekkingsreizen, voorgoed zal veranderen: *1421. The Year China Discovered the World* van de gepensioneerd Engelse duikbootcommandant Gavin Menzies (1937). Volgens hem heeft een Chinese vloot zeventig jaar eerder dan Columbus Amerika ontdekt, honderd jaar voor Magalhães de wereld rondgevaren en drie en een halve eeuw voor Thomas Cook voet aan wal gezet in Australië. Het gaat om de vloot van de eunuch-admiraal Zheng He (1371-1433), die deze grote reis van 1421 tot 1423 zou hebben gemaakt in dienst van Ming-keizer Yongle (Zhudi, r. 1402-1424). Het boek werd een internationale bestseller en de publiciteit ervoor is ongekend: sinds de verschijning van de Engelse editie in november 2002 bestaat er een website (www.1421.tv) over het boek en het onderzoek dat eraan voorafging. Dat onderzoek wordt sindsdien voortgezet door een eigen onderzoeksteam, gesteund door driehonderd specialisten. De site trekt zo'n duizend bezoekers per dag en bestaat inmiddels ook

in een Chinese versie. Meer dan dertienduizend geïnteresseerden worden op de hoogte gehouden over de vorderingen van het onderzoek. Er wordt voortdurend gehamerd op de bewezen historische betrouwbaarheid van Menzies' theorieën. Menzies zelf reist de wereld rond om lezingen te geven en in debat te gaan met zijn publiek. Het is waar!

Het is niet waar en het verhaal van Menzies is het mooiste chinoiserie-verhaal van de grote getallen sinds Marco Polo. Een enorm land als China, met een bevolking van honderden miljoenen 'blauwe mieren' die de Muur bouwden en een kanaal groeven van Nanjing naar Peking, die lang voor de Europeanen het buskruit, de boekdrukkunst en het kompas uitvonden, die, tijdens de Grote Sprong Voorwaarts, door in de handen te klappen een landelijke spreekuilenplaag konden keren en hun hoofdstad voor de Aziatische Spelen van 1990 met een vliegenmeppcampagne vliegenvrij kunnen maken, moet tot zo'n ongelofelijk grote onderneming in staat zijn geweest. Onzin. Maar het zal nog wel even duren voor Menzies' stellingen door vakgeleerden afdoende zijn weerlegd (Eén gek...). En hun publicaties zullen nooit de belangstelling krijgen van zijn boek. Ook hier heerst het moderne adagium 'eerst hypen, dan nuanceren'.

Dat Zheng He zeven ontdekkingsreizen ondernam en tot Malindi (Oost-Afrika), Djeddah (Rode Zee) en Ormuz (Perzische Golf) doordrong, is uit Chinese bronnen bekend. Meer niet. Dat hij de grootste vloot die de wereld ooit gezien had bijeenbracht, dat die deels bestond uit schepen van meer dan honderdvijftig meter lang (de lengte van een bescheiden vliegdekschip), dat die de verste zeereis maakten die ooit werd gemaakt – het zijn allemaal voorbeelden van de chinoiserie van de grote getallen.

9.14. CONCLUSIE

Het moge duidelijk zijn: na de betrekkelijke stilte na Tiananmen is China sinds circa 1997 een zo veelzijdige en frequente aanwezigheid geworden dat het materiaal niet meer is te overzien, mede omdat het allemaal nog te dicht bij ons staat om een schifting aan te brengen. Dankzij het bestaan van internet blijft er echter veel informatie op een toegankelijke manier beschikbaar voor een latere evaluatie.

De indrukwekkende economische groei van het land in de laatste tien jaar heeft ervoor gezorgd dat China in het middelpunt van de westerse belangstelling staat. 'Wanneer China ontwaakt zal de wereld beven' zei Napoleon. Hij lijkt een kleine tweehonderd jaar later gelijk te hebben gekregen. Naast de massale belangstelling voor talrijke facetten van China en de Chinese cultuur, springen twee dingen in het

oog: enerzijds de bewondering en het ontzag en anderzijds de angst en de sinofobie van het westen. Beide fenomenen hebben wederom te maken met de wet van de grote getallen. Hoopt men aan de ene kant op miljardenorders uit China, aan de andere kant vreest men economisch onder de voet te worden gelopen. Westerse handelaars moeten eerst een cursus 'ken de vijand' doen voor ze zich in het Hemelse Rijk wagen. Terwijl de kennis over China exponentieel groeit, groeit tegelijk het besef dat de westerling de oosterling slecht kent.

In cultureel opzicht zijn de 'booms' op de gebieden van Chinese film en moderne kunst opmerkelijk. Beide verschenen op een gunstig moment en lijken profijt te hebben gehad van de gepolitiseerde westerse belangstelling voor China na Tiananmen. Die werkte een gunstige eerste receptie in de hand en dankzij een voor het westerse publiek interessante ontwikkeling op beide gebieden konden film en kunst op een naar het zich laat aanzien geconsolideerde belangstelling rekenen. Minder opvallend gebeurde in wezen hetzelfde met de Chinese poëzie en romanliteratuur. Ook daar werd wat een breekpunt leek door de gepolitiseerde westerse belangstelling en de goed daarop aansluitende oriëntatie in het werk van dichters en prozaïsten juist een ontmoetingspunt waaruit een stabiele belangstelling voortkwam.

De veelzijdige interesse die in de afgelopen decennia ontstond vond zijn weerslag in de veelzijdige verwerking van Chinese stof door Nederlandse romanciers en dichters. Hoewel het aantal 'chinoiserieën' beperkt bleef, laten ze een verrassende verscheidenheid zien in vergelijking met voorgaande perioden.

